

**Табл. 2. Основні параметри демографічного прогнозу,
тис. осіб на початок року [2]**

	2001	2006	2011	2016	2021	2026
Загальна чисельність населення (осіб)	49036,5	47330,3	46198,5	45243,7	44326,7	43352,2
Оптимістичний варіант						
Песимістичний варіант	49036,5	47301,6	45726,2	44054,2	42238,2	40355,5
Чисельність чоловіків (осіб)						
Оптимістичний варіант	22775,7	21938,2	21427,4	21044,5	20709,4	20359,2
Песимістичний варіант	22775,7	21923,8	21185,8	20434,1	19635,1	18809,0
Чисельність жінок (осіб)						
Оптимістичний варіант	26260,8	25392,1	24771,1	24199,2	23617,3	22993,0
Песимістичний варіант	26260,8	25377,8	25540,5	23620,1	22603,2	21546,5

Отже, незважаючи на певні позитивні зрушення, демографічна ситуація в Україні залишається складною. Відсутні об'єктивні підстави призупинення існуючої тенденції скорочення загальної чисельності населення. У цій ситуації напрями демографічної політики держави мають спрямовуватися передусім на підвищення рівня та поліпшення якості життя населення. Акценти варто робити не на кількісних, а на якісних параметрах демографічного відтворення. Необхідно сконцентрувати зусилля на вирішенні поточних і стратегічних завдань – економічному забезпеченні відтворення населення, належному соціальному захисті сімей з дітьми та осіб похилого віку, поліпшенні екологічної ситуації, зниженні виробничого та побутового (передусім, пов'язаного з транспортом) травматизму, популяризації здорового способу життя (зниженні масштабів тютюнопаління, особливо серед молоді, формуванні культури вживання алкогольних напоїв), забезпеченні доступності якісної медичної допомоги та освіти, що, зрештою, стане вагомим підґрунтям для переходу до сучасного режиму відтворення населення і підвищення тривалості повноцінного активного його життя.

Література

1. **Постанова Президії Національної академії наук України** "Про демографічний прогноз розвитку України до 2050 р." № 313 від 21 листопада 2007 р.
2. **Послання Президента України** до Верховної Ради України "Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2002 році".
3. [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. **Лібанова Е.М.** Ринок праці : навч. посібник. – К. : ЦНЛ, 2003. – 236 с.

УДК [330.101:331.522.4](477)

Здобувач Г.В. Река – Львівська КА

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ: КРИТЕРІЇ РОЗМЕЖУВАННЯ

Проаналізовано різні підходи до трактування категорій "інтелектуальний потенціал" та "інтелектуальний капітал", на основі чого з'ясовано спільні і відмінні риси між ними. Розглянуто структуру інтелектуального капіталу та умови перетворення інтелектуального потенціалу в інтелектуальний капітал.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, інтелектуальний потенціал, людський капітал, структурний капітал.

Intellectual capital and intellectual potential: criteria of delimitation

The different approaches were analyzed to treating categories of intellectual potential and intellectual capital, on the basis of what concluded common and distinctive features between them. The structure of intellectual capital and the conversion terms of intellectual potential in intellectual capital is considered.

Keywords: intellectual capital, intellectual potential, human capital, structural capital.

На початку ХХІ ст. каталізатором глобальних економічних перетворень є інформаційна економіка, яка ґрунтується на широкому застосуванні креативних здібностей особистості, науковому знанні та провідній ролі інтелектуальних ресурсів. За таких умов інтелектуальний капітал суспільства стає важливим чинником економічного зростання і визначає могутність держави. Все це актуалізує дослідження сутності інтелектуального капіталу, його спільних і відмінних рис з інтелектуальним потенціалом.

Аналіз категорії "інтелектуальний капітал" та виокремлення його складників виконано у дослідженнях здебільшого зарубіжних вчених та практиків, зокрема, Л. Едвінсона, М. Мелоуна, Т. Стюарта, Е. Брукінга, Д. Клейна, Л. Прусака, П. Салівана, Д. Тіса та ін. Серед українських економістів, які досліджували проблематику інтелектуального капіталу, слід назвати В. Базилевича, Г. Башнянина, О. Бутніка-Сіверського, Ю. Канигіна, О. Кендюхова, Б. Малицького, Ж. Поплавську, А. Чухна, Я. Ширмера та ін. Однак, для з'ясування змісту інтелектуального капіталу необхідно розглянути концептуальні його відмінності з іншими соціально-економічними категоріями, зокрема, інтелектуальним потенціалом.

Метою статті є дослідження спільних і відмінних рис між інтелектуальним потенціалом та інтелектуальним капіталом й умов, за яких перший з них здатен перетворитися в інтелектуальний капітал суспільства.

Аналіз економічної літератури останнього десятиріччя ХХ – початку ХХІ ст. показує, що сучасні тенденції соціально-економічного розвитку окреслюють дві теоретичні концепції – теорія постіндустріального суспільства та теорія інформаційного суспільства. При цьому одні автори ототожнюють ці напрями досліджень соціально-економічних явищ та процесів, а інші доводять те, що інформаційне суспільство є вищою стадією розвитку світової цивілізації і є наслідком розвитку постіндустріального суспільства [3].

Так чи інакше, головним і визначальним ресурсом як однієї, так й іншої концепції є знання та людський інтелект. Адже у сучасній економіці, на динамічному ринку, де одні технології витісняють інші та діє глобальна конкуренція, продукти та послуги стають застарілими упродовж короткого проміжку часу, а відтак успішними є ті фірми, які постійно створюють нові знання, поширюють їх на всю організацію та швидко втілюють у нові технології та продукти. Для них найбільш цінним активом стають нематеріальні цінності – інформація, нові знання та об'єкти інтелектуальної власності, які становлять інтелектуальний капітал людини, фірми чи організації. Про це свідчить і той факт, що на частку нових знань, які впроваджуються у технології, обладнання і організацію виробництва, у економічно-розвинених країнах припадає від 70 % до 85 % приросту ВВП [2].

Стосовно хронологічних рамок, то починаючи тільки з 90-х рр. ХХ ст. економісти вводять у науковий обіг категорію "інтелектуальний капітал", яка значно ширша за своєю суттю від таких понять як "людський капітал" та "інтелектуальний потенціал". Насамперед через те, що включає продукти інтелектуальної діяльності людини, тобто об'єкти інтелектуальної власності, а також ті інтелектуальні засоби за допомогою яких створюються нові знання та інтелектуальні продукти, які є на ринку об'єктами купівлі-продажу.

На нашу думку, інтелектуальний капітал – це сукупність інтелектуальних ресурсів людей підприємств та організацій (знання, уміння і творчі обдарування індивідів, їхній освітньо-кваліфікаційний рівень, об'єкти інтелектуальної власності, машинні інтелектуальні засоби, організаційні структури), які є результатом попередньої творчої діяльності людини і використовуються суб'єктами підприємництва для виконання поставлених цілей.

Загалом у структурі інтелектуального капіталу виокремлюють "людський капітал" (human capital) та "структурний капітал" (structural capital). Людський капітал – це запас знань, навичок, мотивацій і енергії, якими наділені індивіди і які використовують протягом певного періоду часу з метою виробництва товарів і послуг. Важливим інструментом його формування є інвестиції в освіту, охорону здоров'я, міграцію, пошук інформації та ін. Надзвичайно складно кількісно оцінити обсяг знань і навичок конкретної людини, і тим більше – точно визначити, є вони результатом освіти, природних здібностей чи генетичної спадковості. Для цього існують тільки відносні показники – освітній рівень, освітньо-кваліфікаційний рівень, рівень успішності, а також поширена методика обчислення IQ, яка базується на оцінюванні здатності людини до вирішення логічних задач. Проте така методика характеризує загальний рівень логічного мислення людини і не дає чіткого уявлення про її можливості вирішувати професійні задачі у виробничому процесі.

До структурного капіталу відносять бази даних, списки споживачів, персоналу компанії, а також торгові марки та організаційні структури.

Інтелектуальний капітал варто відрізняти від такого поширеного у вітчизняній науковій літературі поняття як "інтелектуальний потенціал". Інтелектуальний потенціал – це сукупність знань, умінь і творчих обдарувань індивідів, їхній освітньо-кваліфікаційний рівень, які дають змогу засвоювати набуті та творити нові знання, тобто це здебільшого можливості, якими володіє особа [8].

Зокрема, Ю.М. Канигін розглядає інтелектуальний потенціал як складову соціального інтелекту в контексті загальної соціалізації суспільства [4]. Він вважає, що під соціальним інтелектом варто розуміти здатність суспільства та його підсистем сприймати, зберігати, нагромаджувати знання, продукувати нові ідеї та використовувати їх заради прогресу. Б.А. Малицький досліджує інтелектуальний потенціал у контексті реалізації наукового потенціалу суспільства [6].

В.Куценко, В. Удовиченко, І. Опалева, поняття "інтелектуальний потенціал" здебільшого ототожнюють з поняттями "освітній потенціал" та "людський капітал" [5]. Подібної концепції дотримується В. Орищенко, на

думку науковця, "інтелектуальний потенціал – це духовно-освітнянський стан нації, що забезпечує здатність народу до виконання актуальних суспільно-економічних завдань, створення необхідних умов всебічного розвитку молодого покоління на базі найвищих духовних цінностей нації" [7].

На нашу думку, наведені вище підходи до визначення сутності інтелектуального потенціалу зрештою допомагають краще дослідити деякі складники інтелектуального капіталу, проте вони не враховують формалізованих форм цього виду капіталу – інтелектуальних засобів виробництва, які дають змогу людині розумової праці акумулювати знання та інформацію і творити нові ідеї, або за їх допомогою отримувати прибуток. Наприклад, від інформаційно-комунікаційних технологій та об'єктів інтелектуальної власності.

Відмінність інтелектуального потенціалу та інтелектуального капіталу на рівні індивіда (розрізняти ці поняття на рівні фірми є досить складно через абстрактність категорії "інтелектуальний потенціал") можна виразніше дослідити через призму залучення їх в економіку. Так, інтелектуальний капітал – це формалізовані здібності людей, які стали об'єктами інтелектуальної власності: знання, вміння, навички, набуті людиною у процесі навчання (самонавчання), винаходи, які запатентовані або твори мистецтва і культури, на яких поширено авторське право тощо. Про інтелектуальний капітал можна сказати, що це тільки ті здібності людини, які персоніфіковані певним чином і використовуються для виробництва економічних благ. Інтелектуальний потенціал – це здібності людини взагалі, які не залежать від їх використання у виробництві, тобто вони не розглядаються в аналітичній економії як економічний ресурс. Очевидно, що інтелектуальний потенціал є значно ширшим поняттям, ніж інтелектуальний капітал.

Більшість економістів стверджують, що інтелектуальний капітал – це ефективно використаний в економічній діяльності інтелектуальний потенціал. Схематично процес перетворення інтелектуального потенціалу в інтелектуальний капітал наведено на рис. [1].

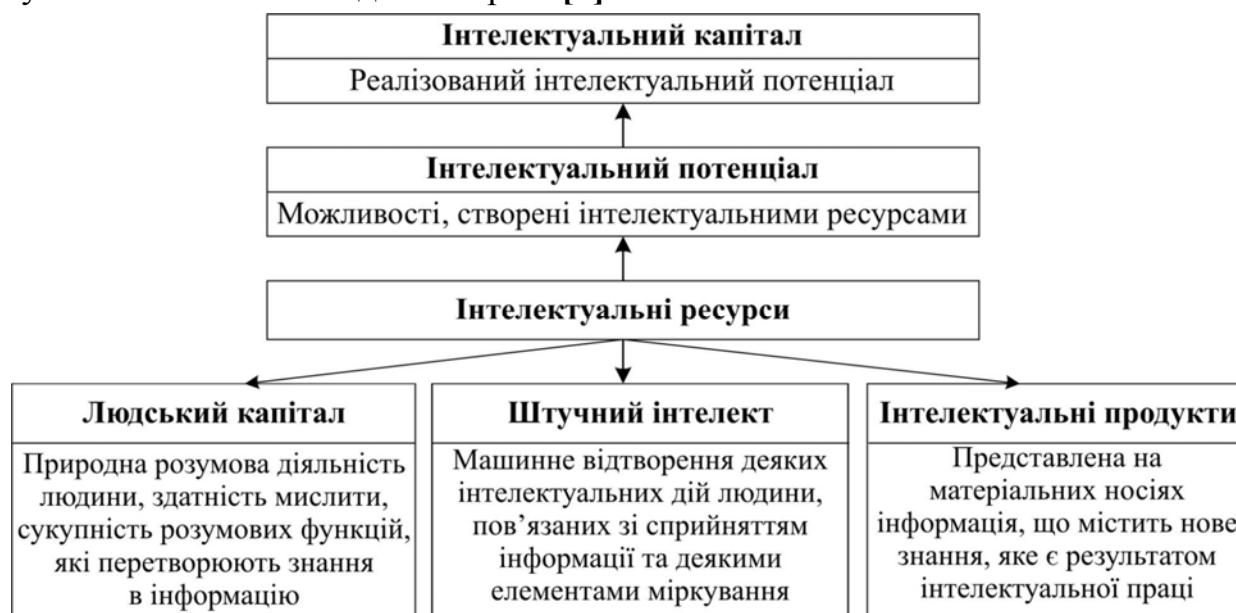

Рис. Інтелектуальний капітал як реалізований інтелектуальний потенціал

У цьому контексті варто розглянути визначення інтелектуального капіталу у колективній праці вітчизняних науковців "Україна: інтелект нації на межі століть", які стверджують, що "інтелектуальний капітал – це інтелектуальний потенціал, який активно використовується у процесах економічного розвитку" [9]. Тим самим, якщо інтелектуальні ресурси активно використовуються у процесах економічного розвитку, то інтелектуальний потенціал трансформується в інтелектуальний капітал.

На підтвердження сказаного вище, можна навести твердження науковця Я. Ширмера, який називає Україну єдиною зі ста країн, в якій існує найбільша різниця між економічним потенціалом та його реальним функціонуванням. У термінології економічної теорії це означає, що наявні ресурси країни, у тому числі інтелектуальні, ефективно не використовуються і економіка "розташована набагато нижче кривої своїх виробничих можливостей" [10].

Отже, викладене вище дає підставу стверджувати, що інтелектуальний потенціал є значно ширшим поняттям порівняно з інтелектуальним капіталом. Перший з них охоплює системи освіти, науки, зв'язку, бази даних, комп'ютерне забезпечення, інтелектуальну власність тощо. Інтелектуальний капітал – це інтелектуальний потенціал, який активно використовується в економічній діяльності задля досягнення певної мети. Від ефективності його залучення до господарської діяльності залежить соціально-економічний розвиток країни.

Література

1. **Базилевич В.Д.** Інтелектуальна власність : підручник / Базилевич В.Д. – К. : Знання, 2006. – С. 60-63.
2. **Глухов В.В.** Економіка знань / Глухов В.В., Коробко С.Б., Маринина Т.В. – СПб. : Питер, 2003. – 286 с.
3. **Иноземцев В.Л.** Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы : учебн. пособие [для студ. вузов] / В. Л. Иноземцев. – М. : Логос, 2000. – С. 11-22.
4. **Канигін Ю.** Інтелект народу / Канигін Ю. // Вісник Академії наук України. – 1993. – № 7. – С. 37-47.
5. **Куценко В.** Освіта як фактор стабільності та національної безпеки України / В. Куценко, В. Удовиченко, І. Опалєва // Економіка України. – 1998. – № 1. – С. 12-21.
6. **Малицький Б.А.** Соціально-економічний зміст наукового потенціалу / Малицький Б. А. // Наука та наукознавство. – 1998. – № 4. – С. 25-30.
7. **Національна еліта та інтелектуальний потенціал України** // Матер. міжнародної наук. конф.. – Львів, 1996. – С. 88.
8. **Прошак В.** Концепція інтелектуального капіталу у сучасній економічній теорії / Прошак В. // Вісник Львівського ун-ту : серія економічна. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка. – 2003. – Вип. 32. – С. 598.
9. **Україна: інтелект нації на межі століть** : монографія / за заг. ред. В.К. Врублевської. – К. : Інформ.-вид. центр "Інтелект", 2000. – С. 69.
10. **Ширмер Я.** Людський капітал важить більше, ніж гроші, технології, чи інші ресурси / Ширмер Я. // Економіст. – 2000. – № 3. – С. 20.

УДК 339. 3. (477)

Доц. Т.В. Футало, канд. екон. наук – Львівська КА

ЧИННИКИ І УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

Розглянуто чинники і умови формування конкурентного середовища підприємств роздрібної торгівлі. Визначено сутність поняття "конкурентного середови-